މަސާލިހުލް މުރުސަލާގެ އުސޫލުތަކަށް ފޯރާ ކަންކަމާ ގުޅޭގޮތުން ދިވެހިރާއްޖޭގައި ހިނގައިހުރި ޤާނޫނުތަކުން ބައެއް މިސާލުތައް

ތައްޔާރުކުރީ:- ނިޒާމް ރަޝީދު

މުޤައްދިމާ/އެބްސްޓްރެކްޓް

އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ މަސްދަރުތަކުގެތެރޭގައި ޤުރުއާނާއި ސުންނަތާއި ދެމުގައި އެއްވެސް ބަހެއްގެ ދެމުގައި ހިލާފެއްނެތެވެ. އަދި އިޖްމާޢާއި ޤިޔާސް އަކީ ވަރަށް ގިނަބަޔަކު މަސްދަރުގެ ގޮތުގައި އެއްބަސްވެވޭ ދެމަސްދަރެވެ. މިއީ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ އަސާސީ މަސްދަރުތަކުގައި ބުނެވިއެވެ. ދީން ޢިލްމީ ޢާލިމުން މަސްދަރުތަކެވެ. ޢާލިމުން އަސްލެގޮތުގައި އިސްތިޙްސާން އިސްތިސްހާބު ޢުރުފު ސައްދުއް ޛަރީޢާ އަދި މަސާލިހުލް މުރުސަލާ ހިމެނެއެވެ.

މަސާލިހުލް މުރުސަލާ އުސޫލަކީ މަންފާލިބިގަތުމާއި، އުނދަގޫތައް ނައްތާލުން ނުވަތަ ގެއްލުން ދުރުކުރުމުގެ މައްޗަށް ބިނާވެފައިވާ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ އެންމެ ޖަދަލު ނުވަތަ ޒިޔާ އަސާސްމަސްދަރުތަކުގެތެރެއިން އަސާސެކެވެ.[1]

މިކަރުދާހުގައި މަސާލިހުލް މުރުސަލާގެ އުސޫލުތަކަށް ފޯރާ ކަންކަމާ ގުޅޭގޮތުން ދިވެހިރާއްޖޭގައި ހިނގައިހުރި ޤާނޫނުތަކުން ބައެއް މިސާލުތަކަށް ބަލައިލާނަމެވެ.

މުހިއްމު ބަސް:- އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ މަސްދަރުތައް، އިސްތިޙްސާން، އިސްތިސްހާބް، ސައްދުއް ޛަރީޢާ، މަސާލިހުލް މުރުސަލާ މިއެވެ.

ތަޢާރަފު:-

އަލްމަޤާޞިދުއްޝަރީޢާގެ ތެރޭގައި އިންސާނާގެ ހައްޤުތަކާއި، ހިމާޔަތްކުރަން ބޭނުންވާ މަޤާޞިދުތައް ވެސް ރައްކާތެރިކުރުމެވެ. މިމަޤާޞިދުތަކުގެ ތެރޭގައި ނަފްސާއި މަސްލަހަތުތަކުގެގޮތުން އެންމެ ދީން ކަށަވަރުކުރުން ސިޔާ އެކިކަހަލަ ކަންތައްތަކެއް ހިމެނެއެވެ.

އިސްވެ މިދެންނެވުނު ކަންކަމަށް މަސްލަހަތު މުރުސަލާއަށް މަސްދަރެއްގެ ހައިސިއްޔަތު ދީފައިވެއެވެ. މަސާލިހުލް މުރުސަލާގެ އަސްލު މާނައަކީ ޖަމާ މަސްލަހަތު ނުވަތަ މަންފާއެވެ. އެހެން އިޞްލާހަތު ބަޔާންކޮށް މިގޮތަށް ޢާއްމު ކަންކަމަށް ބަލާއިރު، ސަލަފުންގެ ޒަމާނާއި، ފިޤުހުގެ ފިޤުހީ ފަރާތްތަކުން އިސްތިޝްހާދު ކުރާނެ ގޮތް ދެނެގަތުމަށް މިކަމެވެ. އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ އަސާސަކާ ހިލާފުނުވާ ގޮތުގެ މަސްލަހަތު ހަމަޖެހުން އުސޫލުތަކުގެ ތެރެއިން ކުރިމަތިވާ މަސާލިހުލް މުރުސަލާގެބާބުމެވެ.

---

[1]- ކަމާލީ މުޙައްމަދު ހާޝިމް "ޕްރިންސިޕަލްސް އޮފް އިސްލާމިކް ޖުރިސް ޕްރޫޑެންސް" ސަފުހާ 268 އިސްލާމިކް ޓެކްސްޓްސް ސޮސައިޓީ 1997 ކެމްބްރިޖް

މިކަތުގަޔާ މިލްކިއްޔަތު އުސޫލު (މަސާވީރުލް މުސާވާ) ގެ މަފްހޫމާއި، ޝަރުޢުގެ މައްޗަށް ނަޒަރު
ހިންގާލާއިރު ދިވެހިރާއްޖޭގައި ހުރިހާ ގާނޫނުތަކުން ބަރާއް ޤާނޫނުއަސާސީން މިއަސާސީގެ
އަލީގައި ބަލައިލާނެ ގޮސްދުކުރަމެވެ.

1 - މަބާދިއުލް މުސާވާގެ މަފްހޫމް:-

1·1 - ބަހަވީ ގޮތުން:-

މިއީ މަބްދައާ މިލަފްޒުގެ ޖަމްޢެވެ. އެއީ މަސްދަރެވެ. މަސްދަރާ މަބްދައާ އެއްވާނަރެއްގައި އެބަޔާ
މަންޒާ ހިނދުގައިއެވެ. ގޮތުން ދެމުމުކުރެވެ. އަލްމުސާވާ ތާއީދު މުޢާދަލާގެ މާނައަކީ މިއެވެ.[2]

1·2 އިސްތިލާހީ މާނަ:-

އިސްތިލާހުގައި މަބާދިއުލް މުސާވާއަކީ ޝަރީޢަތުގެ ޤަވާޢިދުއެއްގޮތެއް އަސާސީން އުޞޫލުތަކުގެ
ދީނަށް ބާރުއެޅުމަށް ދީނާއި، ނަފްސާއި، ޢަޤްލާއި، ނަސްލާއި، މުދާ ރައްކާތެރިކުރުމަށް ވަކިގޮތަކަށް ކިބައިން
ކަނޑައަޅާ ފިޔަވަޅުތަކުގެ ޢާންމު ކަރުދާ އިޞްލާހުކުރެވޭ.[3] މިބައިތަކުގައި ޢަދުލުވެރިކަމާ ހުކުމްތަކުގައި
ޝަރުޢު ގެސްލަތަކަށް ވާނީ މަސައްކަތްކުރެއްވި. މިގޮތުގައި ގެއްލުން ދެމުވީގެ ކުރިމަ
މަސްލަހަތުތަކުގައި ފައިދާހުރި ކަންކަން. އެހެން ފައިދާހުރިކަންތަކުގައި ބެލުމަށް ގެއްލުން
ދެމުމުކުރިއަސް މަސްލަހަތުތައް. ބައެއް ގޮތުގައި ހުކުމް ދޭޖެހޭ ކަމެއްގައި ވެސް ވެއެވެ.[4]
އަލްއާމިދީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މިއީ އިސްލާމީ ޝަރުޢުގައި އެމަސްލަހަތު ކުރެކަމުގެ ނުވަތަ
ނުރެކަމުގެ ކަމުގެ މައްޗަށް ދަލީލުގެ އަސާސުފައިވާ ނުވަތަ ދަލީލުފުދިފައިވާ ކަންތަކެވެ.[5]
ހަމަ އިޖުތިހާދުގެ އަރިހުގައި މަސްލަހަތާ އާއި ގެއްލުން މަބާދިއުލް މުސާވާއަށެވެ. އެދިގުންގެ
އަރިހުގައި މަބާދިއުލް މުސާވާއަކީ އެއީ އެއްގޮސްތަކުގައި މަސްލަހަތު ކުރެކަމަށް ނުވަތަ ހުރި
ނުވަތަ ހުރިއްވިން ތަކުތަކުގެ މައްޗަށް ހާއްސަ ދަލީލުއް އަޑިސްގައިވާ ކާމިލު ތަކުތަވެ.
އެތަކުތަގެ މައްޗަށް ދަލީލުއްކުރަމަ އެވަނަ ހުރި ޤިޔާސްގެ މައްސަލާގެ ދަރަޖައެވެ.[6]
އިމާމު އަޝްޝާ ޠިބީގެ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މަބާދިއާ އަސްލުގައި މަނާވާ ދިރިގެ މާނައި،
ގެއްލުން ނައްތައިލުމުގެ މާނައިގައި ބޭނުންކުރެ އިސްތިސްހާބުވެއެވެ. ހަމައަޅުއްޓަން ހާލުގެ ޤަބޫލަރާ
މަނާވީ ހުރިހިސާބުގައި، ގެއްލުން ނައްތާލުމުގެވެ. އަދި ޝަރުޢުގެ މަޤާޞިދު ހާޞިލުކުރުމެވެ. އިސްލާމީ
ޝަރުޢުގެ ފަސް މަޤާޞިދެއްވެއެވެ. އެއީ ދީން ހިމާޔަތްކުރުމާއި، ނަފްސާއި، ޢަޤްލާއި، ނަސްލާއި،

[2] - އަލް މުޢުޖަމުލް ވަސީޠް މުޢުޖަމު އަލްލުޣަތުލް ޢަރަބިއްޔާ 520/1 ލިސާނުލް ޢަރަބު އިބްނު މަންޒޫރު 2479/4 ދާރުލް މަޢާރިފް

[3] - އަލްމަދްޚަލު އިލާ ޢިލްމުލް އުޞޫލު އަލް ފިޤުހުލް އިސްލާމީ ތާރީޚުލް ތަޝްރީޢު ޖާމިޢާ ޢާމިރު އަލްއިމާމުލްޢާމް 220/2 ޖާމިޢާ އިމާމު މުޙައްމަދު ބިން ސުޢޫދު އިސްލާމިއްޔާ

[4] - އަލް އިޖްތިހާދު ފީމާ ނައްޞު ފީހި ތާރީޚުލް ޖާމިޢަ ހަސަނާ އައްސައްޚީދު 53/2 މަކްތަބަތުލް ޤާހިރާ ދާރުލް ފިކްރު 1983

[5] - އަލް އަޙްކާމު ފީ އުޞޫލުލް އަޙްކާމު އަލްއާމިދީ 290/3 މުއައްސަސަތުލް ޙަލަބީ 1967

[6] - އަލްމަޤާޞިދު ޝަރުޢިއްޔާ ފީ އަލްމުވާފަޤާތު އިސްލާމީ – އަލްމަޤާޞިދު މުޙައްމަދު އަލްޢާމިރު އަލް ޝާޠިބީ ދާރުލްފިކުރު އަލް ޢަރަބީ 1998 ސ 174

މުދާ ހިމާޔަތްކުރުމެވެ. މިފަސޯކަން ހިމާޔަތްކޮށް ދައްކާލެވިދާނީ ކޮންމެ ކަމަކީ މަސްލަހަތެވެ. މިފަސޯކަން ކަން ނެތިކޮށްލާ ނުވަތަ ހިމާޔަތް ނުކުރެވޭ ކޮންމެ ކަމަކީ ފަސާދައެކެވެ. މަސްލަހަތަކީ މިއީއެވެ.[7]

މިބައިކިފިޔުހަކަން ބަލާއިރު އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ފަސްމަޤްޞަދު ހާސިލްކުރުމަށް އެޤަވާއިދުތަކުން ފިޤުހަވެރިން ނުވަތަ ހެޔޮ މަސްލަހަތްތައް ދިރުވައިލުމާ، ފަސާދަ ގެއްލުން ދުރުކުރާ ކޮންމެ ކަމަކީ މަސްލަހަތާއެވެ. ފަހެމިކަން ކުރެވޭނީ މުޅި މުސްލިމުންގެ ނުވަތަ އުންމަތުގެ ނުވަތަ އިންސާނީ ނަސްލުގެ މަސްލަހަތަށް ނުވަތަ އާންމުވެގެން މަންފާއަކަށް ކަމުގައިވާނަމަ އެއީ މަސްލަހަތު މުރުސަލާއެވެ.

2 – މަސްލަހަތު މުރުސަލާގެ އަލީގައި ޙުކުމެއް ނުވަތަ އުސޫލެއް ސާބިތުވާނީ ކިހިނެއް؟

އިސްލާމީ އިލްމުވެރިން މަސްލަހަތު މުރުސަލާ ސާބިތުވުމަށް ޝަރުޠުތަކެއް ކަނޑައަޅުއްވާފައިވެއެވެ. އަސާސީ މުހިންމު ޝަރުޠަކީ މަޤާސިދުއް ޝަރީޢާއާ ޚިލާފުނުވުމެވެ. އިމާމް އައްޣަޒާލީ މަސްލަހަތު މުރުސަލާ ޤަބޫލުކުރެއްވީ މަޤާސިދުއް ޝަރީޢާގެ ތެރޭގައެވެ. އެއްވެސް ހިސާބަކުން މަސްލަހަތު ތަބާވުމަށް އިންސާނުންނަށް ފައިދާކުރުމަށް ޝަރުޢީ ދަލީލެއް ހުށަހަޅަންވާނެއެވެ.[8]

މަސްލަހަތު މުރުސަލާގެ ޝަރުޠުތައް:-

1. މަސްލަހަތުގެ ބޭނުމަކީ ނަގާފާ އޮތް ނުވަތަ ކަމެއް ޢަމަލް އިޖުތިހާދުކުރުން ނަމަ މަސްލަހަތް ޤަޠްޢީ ނަތީޖާއާއި، އިޖުމާއާއި، ފުރުޙަމަކީ ދޭން ޖެހޭނެއެވެ. ޢަމަލު އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ އެއްވެސް ކަމަކާއި، މަސްލަހަތް ފުރުޙަމަކީ ދޭން ޖެހޭނެއެވެ.[9]
2. މަސްލަހަތަކީ ވަކިފަރާތަކަށް ނޫން ހުރިހާ ފަރާތަކަށް ޚާއްސަ ނުވާންޖެހޭނެއެވެ. އެބަހީ އާންމުކޮށް ބޭނުން ޖެހިފައިވާ ކަމަކަށް ވާންޖެހޭނެއެވެ.[10] މިސާލަކަށް ކުޑަގައި ކައިވެނި ދެކޮޅުހަދާ ކުރުމާއި، ކައިވެނީގެ ސެޓްފިކެޓް ދޫކުރުމާއި، އެއްބަސްވުން ކުޑަގައި ދެކޮޅުހަދާ ކުރުމާއި، ފަދަ ކަންކަމަކީ ދުވަހަކު ދިނުން މަނާކަން މުޢާމަލާތުތަކުގެ އިތުރުކަމާ ނުވަތަ ޤާބިލުކަން ދެނެގަތުމެވެ. އެހެން މިސާލަކަށް ބަލާނަމަ އަނބިމީހާ ވަރިކުރުމުގެ ހައްޤަކީ ފިރިހެން މީހާއަށް ދޭހަވާ ގޮތުގެ ސިފަތައް ހަމަވާ ކަމާއި ކައިވެނި ޝަރީޢަތް ވަރިކުރުން މަނާކުރުން މިއީ ހާއްސަ މަސްލަހަތެކެވެ.
3. މަސްލަހަތަކީ ޙަޤީޤީ ނުވަތަ ކުރިން ކަމަކަށް ވާންޖެހޭނެއެވެ. އާންމު މަސްލަހަތެއްކަމުގައި ބުނެވޭ ފަސް މަޤާސިދު ބަރޯސާވެފައިވާ އަޤީދާ ހިމާޔަތްކުރުމާ، ޖީވަނަށް ދުރުކުރުމާއި ބިދުޢައް ދުރުކުރާ ކަމަކަށް ވާންޖެހޭނެއެވެ. ވަކިފަރުދެއްގެ މަސްލަހަތް ހިމާޔަތްކުރާކަމަށް ވެގެން

7- އުސޫލުލް ފިޤްހު އިސްލާމީ ޒުހައިލީ ވަހްބާ، ދާރުލް ފިކުރު 1986 ސ 757

8- އަލްމުސްތަޞްފާ އިމާމް ޣައްޒާލީ 311/1

9- ކަމާލީ އިސްލާމިކް ޖުރިސްޕްރޫޑެންސް ސަފްހާ 241

10- ކުރީގެ ހަވާލާ ސަފްހާ 240

ނުވާނެއެވެ. އެހެން އިބާރާތަކުން ބުނާނަމަ އެކަހެރިގެންވާ ކަލެއްކަމުގައި ފުރާއި އެމަސްލަހަތެއް
ހާއިލް ކުރުމަށްޓަކައި އެހެންރިހާކަމެއް ދޫކޮށްލަންޖެހޭ ކަމަކަށް ނުވުން ސަބަބުން ވެގެންވެއެވެ.[11]

4. މަތީގައި ބަޔާންކުރެވުނު ސަރުޙައްދުތަކުގެ އިތުރުން އިމާމް މާލިކު އިތުރު ދުރުސަލާމަތީގެ ހިމާޔަތްވާނެއެވެ. އެއީ މަސްލަހަތާއި މައްޗަށް ހުރުމާއެއް ކަމުގައި ފުރާއި، ޝަރީޢަތްވެގެން ވެއެވެ. މައްޗަށް ހުރުމާއެއް ކަމުގައި ފުދޭ މުޅިރަށް އެކަމަކީ ބޭނުންވާ ހާލަތުގައި ނުވަތަ މަންޒިލަށް ކަމަކަށްވުމެވެ.

5. އިމާމް މާލިކު ހިމަނުއްވާ އަސާސް ސަރުޙައްދަށް މަސްލަހަތު މިސްލުތަކުގެ ކިބައިން ތަކުލީފުތަކެއް ދުރުކުރުން ކަމަކަށް ވަނީވެއެވެ. އެއީ ކިތަންމެ ދުރުހާލަތުގައި الله سبحا نه وتعا لى ވަޙީކުރައްވާ އަސްލަ ވައިވަރުވާ ފަރުދުންނެވެ. {مَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيَجۡعَلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ حَرَجٖ}[12] މާނައީ:- ތިޔަބޭފުޅުންގެ މައްޗަށް ދަތިކަމެއް ލެއްވުމަކަށް الله އިރާދަކުރައްވާ ނުކުރައްވަމެވެ.

އެހެންނަމަވެސް އިމާމް ޝާޠިބީ ވިދާޅުވަނީ މަސްލަހަތާ އަދި ސަރުރީއްޔާތަކަށް ވާންވާނީ ކަލުގައެވެ.[13] ޝާޠިބީ މިސާލެއް ދައްކަވައިފައެވެ. މިސާލަކަށް ކުޑުކުރުން ދުނިޔޭގެ ބަދަލު ހުރިހާ މަގުތަކަށް އަސާސުންނެއް ކޮންމެ ޙާލަތެއްގައި ވާއިރު މުސްލިމް އިންސާނުގެ ބަހެއްކާތިލުވާމި، ހުރިހާ މަގުތަކުން ޚުލާފުން އެއްސާސުންނެއް ފުރާނައަށްވުރެން ސަރުރީއްޔާތަކަން ވެއްޖާމަތެއްގައި ޝާޠިބީ މަސްލަހަތު ފަރުދުން މިކަން އިމާމް ޝާޠިބީ ކުރިކަމްވަނީވެއެވެ.

މަސްލަހަތުގެ ބާރުމަތި އިންސާނަށް މަންފާ ހުރައިގަތުމާއި، ގެއްލުން ދުރުކުރުމެވެ. އެހެން އިންސާނަށް ބަރަކާތްގައިވާ ހަލާކުވެދާނެ ގޮތުގައެވެ. އެހެންކަމުން އެއިންސާނާ ސަލާމަތުވުމަށްޓަކައި އެސްލާމުގެ ސަރަހައްދުގައި މުސްލިމުގެ ފަރުދުތަކަށް ގެއްލުން ވިއްސާނީއެވެ.[14]
އައްޝާޠިބީ ވިދާޅުވެއްވައެވެ. ޝަރުޢީ ނަޞްތަކުން ބަޔާންވެގެންވާ މަސްލަހަތު ގެއްލުން ދުރުކުރުމާގެ ބާރުމަތި އާރުޢަތަށް ވިދާޅުވާ ބާރުތަކަށް ރާސްތާކުރުމަށް. އެއީ ޝަރީ މަސްލަހަތު، އަދިއެއް އެހެން ނުވަތަ ހާލަތްގައިވާ ގޮތްތަކަށް ހާސިލްވާ ނަޞްނަޞް ޝަރީޢަތްގެ ހަލާކުވުން ތަޅުވެއެވެ. އިންސާނާ ކަންތައް ހާލަތްގައި ވަރުގަދަ އެސްމަތްގެ ހާލަތުގައި ނުވަތަ الله سبحا نه وتعا لى އަށް މަރުޙަމާ ފުރާ މަގަށް ކާކުކުރެއްވި މަސްލަހަތުވެއެވެ. الله سبحا نه وتعا لى ވަޙީން ސަފްހާ ދިމާން ބައާންކުރެއްވި ވަރަށް ވާނެއެވެ.[15] {وَلَوِ ٱتَّبَعَ ٱلۡحَقُّ أَهۡوَآءَهُمۡ لَفَسَدَتِ ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهِنَّۚ بَلۡ أَتَيۡنَٰهُم بِذِكۡرِهِمۡ فَهُمۡ عَن ذِكۡرِهِم مُّعۡرِضُونَ}[16] މާނައީ:- حق قرآن އެމީހުންގެ އެދުންތަކަށް تبع ވީނަމަ، އުޑުތަކާއި، ބިމާއި، އެތަނުގައިވާ ބައެއް ފަސާދަވާނެއެވެ، ނަމަވެސް ހިނގައްޖައީއެވެ. އަދި ކިޔުއްވަ! ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެމީހުންނަށް ހަދާންކޮށްދިނުމަށް قرآن ގެނެސްދެއްވީމެވެ. ފަހެ، އެމީހުން އެ قرآن އަށް ފުރަގަސްދީ އެނބުރިގަންނަ ބައެކެވެ.

ވީމާ މިޝަރުޢީ ތަކާ ހިފާލާ އެއްވެސް މަސްލަހަތެއް ސަބަބުން ނުވާނެއެވެ.

11- ކުރީގެ ހަވާލާ
12- ސޫރަތުލް މާއިދާ 6
13- ހަވާލާ 9 ، 10 ބައްލަވާ
14- އިބްނު އާޝޫރު މަޤާޞިދު ސަފްޙާ 121
15- އައްޝާޠިބީ އަލް މުވާފަޤާތު ވޮލިއުމް 2 ސަފްޙާ 29- 30
16- ސޫރަތުލް މުއުމިނޫން 71

3 - ޤާނޫނު ނަންބަރު:- 4/2000 (އާއިލާއާބެހޭ ޤާނޫނު):-

3.1 - ޝަރީޢަތާއި ޤާނޫނުގައި ކައިވެނީގެ ވަލީ

3.1.1 - ޤާނޫނުގައި ކައިވެނީގެ ވަލީ ރަޖިސްޓްރީކުރުން ލާޒިމް

"ދިވެހިރާއްޖޭގައި ކުރާކައިވެނީގައި، ދިވެހިރާއްޖެއިން ބޭރުގައި ދިވެހިރައްޔިތުން ކުރާކައިވެނި މިޤާނޫނުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތުގެމަތީން ރަޖިސްޓްރީ ކުރަންވާނެއެވެ."[17] މިފަދައިން ބަޔާންކުރާ ކައިވެނި ރަޖިސްޓްރީ ކުރުން މިވަނީ ލާޒިމް ކޮށްފައެވެ. ހަމަ މިއާއެކުގައި ރަޖިސްޓްރީ ކުރެވޭ ކައިވެނީގެ މައުލޫމާތު ރެޖިސްޓަރ ދަފްތަރުގައި ކުރުން ލާޒިމް ކޮށްފައެވެ.[18]

ފިރިމީހާ އަނބިމީހާ ވަރިކުރަން ބޭނުންވެއްޖެނަމަ ވަރިކުރަންވާނީ ޤާނޫނުގެ ދަށުން ހަދާފައިވާ ގަވާއިދުގައިވާ ކަމާބެހޭ ކޯޓުގައި ހުށަހަޅައިގެން ޤާޟީ ހުކުމްކުރެއްވުމުން ފަހުގައެވެ. އެނޫން ގޮތަކަށް ވަރިކޮށްފިނަމަ އެއީ ކުށެއްކަމަށް ބަޔާންކޮށް -/5000ރ (ފަސްހާސް) ރުފިޔާއަށްވުރެ ބޮޑުނޫން އަދަދެއްގެ ޖޫރިމަނާ ކުރުން ނުވަތަ ހަމަސްދުވަހަށްވުރެ ދިގުނޫން މުއްދަތަކަށް އަރުވާލުން ނުވަތަ ގޭގައި ބަންދުކުރުމުގެ އަދަބު ދެވޭނެއެވެ.[19]

3.1.2 - އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ކައިވެނީގެ ވަލީ

އިސްލާމްދީނުގައި ކައިވެނިކަމަކީ އީޖާބާއި ޤަބޫލާއި، ހެކިންގެ މައްޗަށް ސާބިތުވުން ނިމިގެންވާ އަޤްދެކެވެ. އިހާރު ދުނިޔޭ އާއްމުގޮތެއްގައި ލިޔުއްވައިވެއެވެ. ކައިވެނީގެ އީޖާބާއި ޤަބޫލުގެ މައްޗަށް އެބަހީ އެކަކު ކައިވެނީގެ ހުށަހެޅުމާއި، އަނެކަކު އެހުށަހެޅުން ބަލައިގަތުމުގެ މައްޗަށް ބިނާވެފައިވާ އަޤްދެކެވެ. މިއަޤްދު ފުރިހަމަވުމަށް ޝަރުތުތަކުގެތެރެއިން މިސާލަކަށް ދެފިރިހެނުން ނުވަތަ އެއްފިރިހެނަކާއި، ދެއަންހެނުން ހެކިވުން ޝަރުތުވެގެންވެއެވެ.[20]

ކައިވެނި ސައްޙަވުމުގެ ޝަރުތުތަކުގެތެރެއިން މުސްލިމުންގެތެރެއިން އިމާމުޝާފިޢީގެ ދެފިރިހެނުން ހެކިވެރިޔަކަށްވުމެވެ.[21] އަދި ޝަރުތުތަކާއެކު، އިމާމުއަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލާއި، އަބޫޙަނީފާ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسول الله ﷺ ހަދީސްކުރައްވާފައިވެއެވެ. لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل "ވަލީއާއި ޢަދުލުވެރި ދެހެކިން ހެކިވެގެންނޫނީ ކައިވެންޏެއް ނުވެއެވެ."[22]

---

[17]- ޤާނޫނު ނަންބަރު 4/2000 ގެ 19 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ)

[18]- ކުރީގެ ހަވާލާ މާއްދާ 20

[19]- ކުރީގެ ހަވާލާ މާއްދާ 23 އަދި 67

[20]- މުޣްނީމުޙްތާޖު ފުރުޤީ 2/140

[21]- އިމާމް މާލިކާއި، ޝާފިޢީގެ އަރިހުގައި ހެކިންނަކީ ކައިވެނި ސައްޙަވުމުގެ ޝަރުތެއްކަމުގައެވެ. ކައިވެނި އިޢުލާންކުރުން ފުދޭނެއެވެ. އަދި ކައިވެނި އިޢުލާންކޮށްފިނަމަ ކައިވެނި ސައްޙަވާނެއެވެ. މިއީ އިބްނުތައިމިއްޔާގެ ޚިޔާރުކުރެއްވި ގޮތެވެ.(الشرح الممتع 12/94) ޙަނަފީންގެ އިމާމުންގެ އަރިހުގައި ހެކިވެރިންނަކީ ކައިވެނި ސައްޙަވުމުގެ ޝަރުތެކެވެ. ނަމަވެސް މާލިކީންގެ ފަރާތުންނެވެ. (حاشية الدسوقي 2\216) ހަނަފީންނާއި ޝާފިޢީންނާއި، މާލިކީންނާއި، ޙަންބަލީން ބުނާ އަރިހުގައި ކައިވެނީގެ ހެކިވެރިން ނަގާ ވަގުތުގައި ހެކިވުން ޝަރުތުކުރެވޭ ގޮތުގެ ބަޔާން ތިބޭނެއެވެ. ދެކޮޅު ބޭއްވުމުގެ ޝަރުތުން ހެކިވުން، ބަލިޣުވުމެވެ. މަޛްހަބުތަކުގެ ހެކިބަސް ފަހުން ރަޖިސްޓްރީ ކުރެވޭނެއެވެ. ޝަރުޠަކީ ދީނީ ގޮތުން އެއްބަސްވުމެވެ. އަދި ކުރީގެ ހެކިބަސް ފަހުން ނުކުތާގައެވެ. ދަލީލަކީ " وَٱسْتَشْهِدُواْ شَهِيدَيْنِ مِن رِّجَالِكُمْ " މިއާޔަތުގެ ތެރެއިން ދެފިރިހެނުން ހެކިކުރާށެވެ." (الموسوعة الفقهية 296/41) ފިޤުހުވެރިންގެ މުއައްސިލް ސައްޙަ ހުކުމެއް ސާބިތު ކުރެވިފައެވެ. ކައިވެނީގައި ހެކިން ބައިތިއްބާލާފައި އަހުލުވެރިކަން ބަޔާންކޮށް ބަރާބަރުކަން ސާބިތުކުރުމަށް ދީނުގެ ސަބަބުން ކޮށްދެވޭ ވަރުގެ ބާރެއްދިނުމެވެ. (ފިޤުހުއް ސުންނާ 49/2)

[22]- އިބްނުމާޖާ/އަބޫދާވޫދު/ބަޔަކު ކިޔާފައިވާ އަލްބާނީ - އިރުވާއުލް ޣަލީލް 1860، 1858، 1839

ދައުރުގެ މުޖުތަމަޢުގައި ޖިނާޔަތްތަކެއްވެއެވެ. ކައިވެންޏަކީ އިޖުތިމާޢީ ގުޅުމުގެ މައްސަލަތަ އަދުލުކުރެވެ. އިޖްތިމާޢީ ގުޅުން ހިމެނޭގޮތުން މުސްލިމުންގެ މުޢާމަލާތުން އެކުލެވިގެން ދަރިން ދަރުމަވަންތަ ދަރިން އަޚްލާޤު މިނިވަން ތަރުބިއްޔަތުކުރުމަށް ދެމިހުރުމުގެ ހަސްނުވެރިކަމެވެ. ތަނުގައި ދަރިން ތަރުބިއްޔަތު ދެމިހުރުމާއެކު ޝަރުޢީ ހަމަތަކާއި ޝަރުޢީ ޙުކުމް ހިފެހެއްޓުމުގެ ކައިވެންޏާއި ކަންކަމާ ކައިވެންޏާ ގުޅިގެން ކައިވެނި ރޫޙާނީ ކައިވެނި ތަޢުލީމު ދެނެގަތުން ކީކޭ ދެވިދާނެ ބޮޑުކަމެއްތޯ؟

ވަރިއަށް ބަލާއިރު الله سبحا نه وتعا لى ވަޙީއިންވަޙީ އަންގަވާފައިވެއެވެ. {ٱلطَّلَٰقُ مَرَّتَانِۖ فَإِمۡسَاكُۢ بِمَعۡرُوفٍ أَوۡ تَسۡرِيحُۢ بِإِحۡسَٰنٖۗ }[23] މާނައީ :- "ވަރިކުރުން އޮތީ ދެފަހަރުއެވެ. ދެންއޮތީ ހެޔޮގޮތުގައި (އެކަނބުލޭނާ) ދިރިއުޅުން އެވެ. ނުވަތަ ހެޔޮކޮށް ހިފެހެއްޓުން (އެކަނބުލޭނާ) ދޫކޮށްލުމެވެ."

ވަރިކުރުން ބެހޭ ބައިން ބާރުބަރަށްދާނީ "ވަރީގެ ސިފަ" ނުވަތަ "ވަރިބަސް" އެވެ. މިގޮތުން މިބަސް ބުނެވޭގޮތް ދެބައިބަޔަށް ބެހިފައެވެ. އެއީ ޞަރީޙަބަހުން (ސާފުބަހުން) ބުނެ ވަރިކުރުމާއި ކިނާޔަ ބަހުން ބަހުރަވަ ވަރިކޮށްވީކަމެވެ.[24] ފިޤުހު ވަރިއަށް އިސްލާމް ދީނުގައި ބުނާ ބަހުރަވަ ނިކުމެގެން ދެކެވުނަށް ފަހުގެ.

ޝަރުޢުގައި މިހެން މިކަން އަމަލީގޮތުން ވަރިކުރުމަށް ޤާނޫނުއަސާސީގެ ސިޔާސަތުގައި ކުޑަކަމެއް ހުރިހާ ފަރާތަކުގައިވެސް

ފެނިއްޖާނަމަ ހަމަ ޚިދުމަތުވެސް ވަރިކުރުމަށް ގާނޫނުގައި އަމުރުވެވިދާނެ މިފަދަ ޙާލަތް ހުއްޓުވަ؟

ތަޢުލީމީ ކުރިން ދާއިމް ޚާއްޞަ ގޮތުގައި ބަލަނިކޮށް ބުނެވޭ އިސްލާމް ދީނުގައި ވަރިކަމުގެ ކުރިން މިވަނީ ޙައްޤުތަކެއް ނެތެވެ. އަދި އެކަން ޝަރީޢަތް ކުރިން ނިކަމެއްތަކެއް ފިޤުހު ނުވާނެ ނުވެއެވެ. ފިޤުހު ޤާނޫނުގައި މިކަން މިގޮތަށް ހަމަޖެހުމެއްގައި ވެސް ކަން މަސްއޫލިއްޔަތު ޤާނޫނުން ބެހެއްޓޭ.؟

މިގޮތުން ތިންވަނަ ކައިވެންޏާއި ވަރީގެ ވަނީ ބެހެމެވެ. އެއީ ހަމަ ކުރީގެ ވަރިގެ ހުކުމެއް ބަލާ ހުރިގޮތެވެ.

الله سبحا نه وتعا لى ވަޙީއިންވަޙީ އަންގަވާފައިވެއެވެ. ((فإن طلّقها فلا تحلّ له من بعد حتّي تنكح زوجا غيره))[25] މާނައީ "ފަހެ ތިންވަނަ ފަހަރަށް އެކަނބުލޭގެ ވަރިކޮށްފިނަމަ އެއަންހެނުން އެކަނބުލޭގެ އޭނާ ފިރިހެނާއާ ކައިވެނިކުރުމަށް ޙުކުމްކުރެވުނު ދެން ބަލައިގަތުން ޙަލާލެއްނުވާނެ (އެބަޔާ ވިޔަފާރިކުރެވޭ ފިރިމީހާއަށް) އެކަނބުލޭގެ ހަލާލެއް ނުވާނެއެވެ."

މިހެން ތިންވަނަ ކައިވެންޏާ ވަރީގެ ވަނީ ބެހެން އެބައިމީހުން މުއްދަތު ޚުލާޞާކުރިއަށްދިޔަވީ ވަޙަޙީ ނޫޅޭ އޭރު ޙާލަތް ކަމަށް ވަނީ ފަހުކޮށް ފަރާތަށް ވެއެވެ. މިއުސޫލުގައި މިހެން މަށް ޢަދާލަތް ނުވަތަ ފަސާދަތަކެއް

ދުނިޔަވީ ބަރަކާތް ކަމަށް ބައިވެރިވީ. މިގޮތުން ވަރިކުރުމުގެ ބަރަކާތްތަކުގައި މިކަމަ އަދުލަ ޢާއިލާ ދެމިހުރި މިކަމަ މަސްއޫލިއްޔަތު ކުރެވޭ ފަރާތަށް ނުކުރެވޭނެ މިފަދަ ކަމަކީ އެކަމެއް ބާރާތް މީހަކު ވަރިކުރުމަށް ކުރީ ޝަރުޢީ ވާޖިބު ވަރިކުރުން

ހުރަހަގެން ޙާޖަތު ކުރާކަން އާއިލާއާ ބެހޭ ޤަވާއިދު[26] އިން އެގެން ޢަމަލުން ޝަރީޢަތުގައި ވާގޮތުގެ މަތީން ޤާޟީން ބޭރުގައި އަމިއްލަފަރާތްވެސް މިޢާމަލާ ވަކި ކުރެވޭ ގޮތެއްކަން އެނގެވެ. މިސާ ސަރީކުރި ނަސަބާއި، އިޖުތިމާޢީކަމާއި، ޒިހުނީ ފުރުސަތުއަރާކަން އެނގެވެ. ވަކި ރަޖިސްޓްރީ ކުރުމުގެ މަސްލަޙަތު މިއީ އާންމުވެ ފާޅުވެފައިވާ ކަމެވެ.

ދީން އޮތީ ކައިވެނި ރަޖިސްޓްރީ ކުރުމުގެ މައުޟޫޢެވެ. މިއަށް ބަލާއިރު އެވެނި މިވަނީ ކައިވެނި ކޮށްގެން އުޅޭ މީހުންކަން އެނގޭގޮތަށް ކައިވެނި އާންމުކުރުމަށް އިސްލާމް ދީނުގައި ވަނީ އިރުޝާދު ދެވިގެންވެ. އަބްދުﷲ ބިން ޒުބައިރުގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "أعلنوا النكاح" ކައިވެނި އިޢުލާންކުރާށެވެ.[27] އައްސާއިބު ބިން ޔަޒީދުގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "أشيدوا النكاح و أعلنوه" ކައިވެނި އާންމުކޮށް އިޢުލާންކުރާށެވެ.[28] ކައިވެނިޔާ އަނބިމީހާއާއި ފިރިމީހާ ދެމެދުން އުފެދޭ ހަމަ މުޢާމަލާ ދެމެހެއްޓުމަށް ފުރުޞަތުދޭއެވެ. އަދި މިދެމީހުންނަށް ދަރިންލިބެން ޤަޟާޔާ އުފެދޭ ޙައްޤުތައް ހިމާޔަތްކުރެއެވެ. އަދި ކައިވެނިވެގެން އުފެދޭ އާއިލީ ޙައްޤުތަކުގެ ހަމަތައް ހިފެހެއްޓުމަށްވެސް މި ރަޖިސްޓްރީ ކުރުން މުހިއްމެވެ. ރަޖިސްޓްރީ ނުކުރާ ކައިވެނި ޤާނޫނީ ގޮތުން ޤަބޫލުކުރެވޭނެ ވަޞީލަތެއް ނެތެވެ. ރަޖިސްޓްރީ ކުރުމަކީ ޤާނޫނުގެ ހަމަތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެއްވެ. އަދި ކައިވެނިޔާ ބެހޭ ޤާނޫނުގެ ދަށުން ނެރެވޭ ޤަވާޢިދުތަކުގެ މާނައަށް މިވެނި ކައިވެނި ފަސްކޮށް ހަބަރުދީމުން ރަޖިސްޓްރީ ކުރަންވާނެއެވެ.[30]

އިސްލާމީ ދުނިޔޭގެ ކުރީޒަމާނުގެ ކުރިން މިގޮތަށް ޤާނޫނީގޮތުން ރަޖިސްޓްރީ ކުރުމުގެ ހަމަ ނުބެލެއެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް މިހާރު ކުރިއަށްގޮސް ޒަމާނާ ބަދަލުވުމާ ނުލާ އާދަކާރަތަކެއް ނުހިނގައެވެ. ގިނަގުނަ ބަދަލުތަކާއި ސަރުކާރުތަކުގެ އުޞޫލުތަކަށް ތަފާތުތަކެއް ގެނެސްފިއެވެ. އަދި އެކަން ނުކުރާ ކައިވެނި ފަތުރުން ބުނޭ ތަޢުލީމުގެ އިޚްތިލާފެއް ނުކުރުމުން ސަރުކާރުގެ ނަގާއިދުން ބެލެއެވެ. އަދި މިވެނި ކުރުވެ ކައިވެނި ރަޖިސްޓްރީކޮށް ފުރަތަމަ އުފެދޭ ފަސާދަތައް ހުއްޓުވުމަށް ދަޢުވާކުރެވޭ ގޮތް ބަލައިގަނެވެ. ފަހުން ކައިވެނި ރަޖިސްޓްރީކުރުމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު ޢާއިލާއެއް ޤަވާއިދުގެ ދަށުން ރަޖިސްޓަރީކުރުމަށް ޤާނޫނީ ގޮތުން ބާރުލިބިފައެވެ. ފަހުން ވަކިކުރުމާއި ރަޖިސްޓްރީ ކުރުމުގެ ހުކުމްތަކުން ކައިވެނީގެ ހަމަތައް ދެނެގަތުމުގެ ޚިދުމަތްތައް މަސްޢޫލެވެ

[26]- އާއިލާއާބެހޭ ޤަވާއިދުގެ 40 ވަނަ މާއްދާ

[27]-އަޙްމަދު/އިބްނު ޙިއްބާން/ބައިހަޤީ/ޠަބަރާނީ/ޙާކިމް (އާދާބުއް ޒިފާފު ސ.183) صحيح الجامع 1072

[28]-ތިރްމިޛީ (އަލްބާނީ)/ބައިހަޤީ/ޠަބަރާނީ/ޙާކިމް – ބަޣަވީ- އައްޝަރީޢާ ޙަދީޘް 1011،1010 އަދި އައްޝަރީޢާ 1463

[29]- ފުރަތަމަ ފެށިގެން ދައުލަތުގެ ކޮޅުގައި ކައިވެނި ރަޖިސްޓްރީކުރަން ވީނަމަވެސް ޤާނޫނީ ގޮތުން ވާޖިބުކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ސަރުކާރުގެ ރ ދަރުމަގައި ކައިވެނި ރަޖިސްޓްރީކުރަން ވާޖިބުކޮށްފައި ކަވައެވެ. އަދި ފިޤުހުވެރިންވެސް ފިޤުހުގެ ބައެއް ކައިވެނިތައް ސިއްރުކުރުމަށް ކައިވެނިއަކީ އެއީ ބަޔަކާ ހުޅުވާލެވިފައިވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ޝާހިދުން ފަދަ ހުކުމްތަކެއް ޝަރުޢީ ގޮތުން ވެސް ރަޖިސްޓްރީކުރާ ގޮތް ދެއްކިފައެވެ. އަދި ޢާންމުކޮށް ހިތަދަމަ ކައިވެނި ދޭތެރޭގައި ހަމަޖެހުމެއް ލިބޭނެއެވެ. އަދި ފިޤުހުވެރިން ފަތުވާ ނެރެފައިވާ ކައިވެނިތައް ނުކުރެވޭނެއެވެ. ސަރުކާރުގެ ޝަރުޢީ ނިޒާމުގެ ދަށުން ރަޖިސްޓްރީކުރަން ޝަރުޢީ ގޮތުން އޮތެވެ. (މައުސޫޢާ ފިޤުހިއްޔާ މުޢާމަލާތު 5 ސ 262) ފިޤުހުއްސުންނާ މުޢާޞިރު – ޑރ. ޢަބްދުﷲ އިބްނު އާދަމް އަލްބަޣަވީ މުޙައްމަދު އިބްނު ޢަލީ އިސްލާމީ ޝަރީޢާގެ ސަޢުދީ އަރަބިއްޔާ ސ. 69

[30]- ފިޤުހުއްސުންނާ މުޢާޞިރު – ޑރ. ޢަބްދުﷲ އިބްނު އާދަމް އަލްބަޣަވީ މުޙައްމަދު އިބްނު ޢަލީ އިސްލާމީ ޝަރީޢާގެ ސަޢުދީ އަރަބިއްޔާ ސ. 69

ރަޖިސްޓަރީކުރެވެއެވެ. ކޯޓުގައި އެކަނި ވަރިކުރުވާ ގޮތް ހަމަޖެއްސުމާއެކު ކޯޓުން ބޭރުގައި ވަރިކުރާ ފަރާތްތަކަށް އަދަބެއް[31] ކަނޑައަޅައިގެން ރަޖިސްޓަރީކުރަން ބޭނުންވާ ކައިވެނި ދެމެހެއްޓުމުގެ ގޮތެއް އޮތްތޯ ބެލުމަށް ފުރުސަތު ހޯދައިދިނުމެވެ.[32] މިފުރުޞަތުގައި ހޯދައި ދެމެދުގައި ފުރުސަތުދީ ކޯޓުގައި ވަރިކުރުމުން އުނިގެންދެއެވެ. الله سبحا نه وتعا لى ވަޙީކުރައްވައި އަންގަވާފައިވެއެވެ. {وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَٱبْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِۦ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَآ إِن يُرِيدَآ إِصْلَٰحًا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيْنَهُمَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا}[33] މާނައީ:- އެދެމީހުންގެ ދެމެދުގައި ދެބަސްވެރިކަމެއް އުފެދި އެކަމާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ބިރުގަންނަވާނަމަ އޭނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ނިޔާވެރިއަކާއި އެކަނބުލޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން ނިޔާވެރިޔަކު ތިޔަބައިމީހުން ފޮނުއްވާށެވެ. ސުލްޙަކުރުމަށް އެދެމީހުން ބޭނުންވާނަމަ الله އެދެމީހުން ސުލްޙަކުރައްވައި އެއްބަސްކުރައްވާފާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله އީ މާތް ދެނެވޮޑިގެންވާ ޚަބަރުވެރިވަންތަ ރަސްކަލާނގެ ކަމުގައި ވެއެވެ."

އަދި ހަމައެއާއިއެކު ކޯޓުން ބޭރުގައި ވަރިކުރުމުން ނުކުމެގެން އަންނަ ނުބައިނަތީޖާތަކުގެ ސަބަބުން ނުކުންނަ އުނދަގޫތައް ނަހަމަގޮތުންވެސް މިގޮތަށް ޤާނޫނުގައި އަދުލުވެރިކަން ފުދޭ ބޭނުންތެރިކަމުގައި ހިފޭނެއެވެ. މިސާލަކަށް ވަރިކުރާކަމަށް ބުނެ އިންކާރު ކުރެވިދާނެ ކަންކަމެވެ.

އާއިލާއަށް ޚަރަދުކުރަން އިހްތިމާމީ ފަސޭހަތަކެއްކަން މަޖުބޫރުވާން ކަމެވެ. މިސާލަކަށް ވަރިވެ ދަރިންގެ އާއިލާ ގެދޮރުގައި ހިނގަމުން ނުވާތީ ދަރިން ކޮށް މަގުމަގު ދަރިންނަށް ކަންކަމެވެ. މިއަންގައިވެސް ފަސޭހައެއް ދަރުމަތެއް މަންމައާއި ކުދިންގެ މަދުބަލު ވަރަށް ސާފުކަމެއް ބޭނުމެއް ހަމަތަކުން ބަލާއިރު ފުންނާން އެބައޮވެ. މިހާހިސާބުން އުފުލޭ ސުވާލަކީ މިއަންގައި ޝަރީޢަތުގެ މަޤްބޫލު ތެރެއިން ހިމާޔަތް ކުރެވުނު ކަން މަސްލަހަތު ހެއްޔެވެ؟ އާއިލީ ހަމަޖެހުމަކީ އިސްލާމް އިސްލާމީ ދީނުގެ ތަރުހީބުކުރާ މަޤްޞަދެވެ. ވީމާ މިކަމުގައި ދީނާއި، ދީނީ ހިމާޔަތް ކުރާކަމެއްކަމުގައި ބެލެވެއެވެ.

3.2 ދެމަފިރިން ވަކިވުމުން ކޯޓުތަކުން ދަރިންގެ ޚަރަދު ނަގައިދިނުން

ދަރިންގެ ބައްޕަގެ ތަނަވަސްކަން ހުރި މިންވަރަކުން ދަރިންގެ ބޯހިޔާވަހިކަމާއި، ކެއިން ބުއިމާއި، އުނގެނުމާއި، ޞިއްޙަތާއި، އަދި މިނޫންވެސް އާންމު ދިރިއުޅުމަކަށް ބޭނުންވާ ކަންކަމަށް ޚަރަދު ދިނުމަކީ ދަރިންގެ ބައްޕަގެ މައްޗަށް އިސްލާމް ދީނުގައި ވާޖިބުކުރައްވާފައިވާ ކަމެކެވެ. الله سبحا نه وتعا لى ވަޙީކުރައްވައި އަންގަވާފައިވެއެވެ. {لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ

[31]- ޤާނޫނު ނަންބަރު 4/2000 ގެ 67 ގައި ކޯޓުން ބޭރުގައި ވަރިކުރުމުން އަދަބު ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ.
[32]- މިކަން ވަރިކުރުމަށް މައްސަލަ ހުށަހެޅުމުން ދެފަރާތުން ކުރި ފަހަރުތަކުން ވަރިކުރުމަށް ނުވަތަ ވަރިވުމަށް އިންކާރު ކޮށްފިނަމަ ސުލްހަކުރުމަށް ފިޔަވަޅު އެޅުމަށް އާއިލާތަކުގެ ޙާލަތުތަކުގައި ކަނޑައަޅާފައި ވުމުން އެންގެއެވެ. އާއިލާއާބެހޭ ޤަވާއިދުގެ 45، 46 އަދި 47 ވަނަ މާއްދާ
[33]- ސޫރަތުއް ނިސާ 35

ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُۚ}[34] މާނައީ:- ތަނަވަސްކަމުގެ ވެރިޔާ، އޭނާގެ ތަނަވަސްކަންހުރި މިންވަރަކުން ހޭދަކުރާހުށިކަމެވެ! އަދި އޭނާގެ رزق ދަތިކުރައްވާފައިވާ މީހާ، ފަހެ، އޭނާއަށް الله ދެއްވި އެއްޗަކުން ހޭދަކުރާހުށިކަމެވެ!

އިބްނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ދަރިންނަށް ހޭދަކުރުމުގެ ކަންކަން ހަމަޖެއްސަވަންޖެހޭނީ ދަރިންގެ ބައްޕައަށެވެ. ދެމަފިރިން ވަރިވެފައިވާނަމަ ދަރިންގެ މަންމައަށް އެދަރިންނަށް ހޭދަކުރުމަށް ދަރިންގެ ބައްޕައަކަށް މަޖުބޫރުއެއްނުކުރެވޭނެއެވެ. މިކަމާގުޅިގެން އެހެން ބައެއްއާލިމުންގެ ތެރެއިން އެންގެވުމަށްވެއެވެ.[35] އަދިވެސް ހަވާލާދެވުން ޝާފިޢީގައި އިބްނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ދަރިންގެ މަންމަ ހޭދަކުރުމަށްފަހު އެކަމުގެ އުޖޫރައަކަށް އެދޭނަމަ އޭނާއަށް އެކަން ކުރުން ހައްޤުކަން ބޭނެވެ. އަދި އެކުދިންނަށް ހޭދަކުރުމަށް ހިފާ އެހެންމީހަކު އެކުދިންގެ ބައްޕައަށް ލިބޭން ހުރިކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.

ޝާފިޢީއިސްލާމު އިބްނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އަމިއްލަގޮތުން ދަރިންގެ މަންމަ އެކުދިންނަށް ހޭދަކުރާނަމަ އެކަމަކީ އާންމުކަން އުޖޫރަދެވިދާނެ އިޖުމާޢުވެރިންގެ ދަލީލުވާގޮތުން އެގެންނެއެވެ.[36] އަދި الله سبحا نه وتعا لى ވަޙީކުރައްވައި އަންގަވާފައިވަނީއެވެ. {فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ} މާނައީ:- ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި (ތިޔަބައިމީހުންގެ ދަރިންނަށް) އެކަނބަލުން ކިރުދިނަމަ، ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެކަނބަލުންނަށް، އެކަނބަލުންގެ އުޖޫރަދޭށެވެ!

މިތަނުގައި މިވަނީ ޒަކާތު ދިނުން ވާޖިބު ކުރައްވާފައިވާކަމެއްގެ. ނަމަވެސް ދީނީ ހިސާބުކަމުގައި، ހާމަކޮށްދެއްކުން ކަނޑައެޅުމާ ފަރާތުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެކަން މިގޮތަށް އަދަދުތަކުގެ މަށްޗަށް ދަރުމަކުރެވޭނެއެވެ. ވީމާ މިންވަރުކުރާއިރު، ދީނީ ގޮތުން ކަނޑައެޅިދާނެއެވެ. އެކަމަކު މަސްލަހަތުގެ އެއްގޮތް ބަލާއިރު ކުރީ ޖާގަހެޔޮކަން ބަލާއިރު ވަކިވަކިކޮށް ގަނޑުވާލައި ހުރި ދަރިންނަށް ދެއްކޭ އެއްކަލަ ބަދަލުގައި ނުދޭވޭތޯއެވެ. އަދި އެލަރު ނުލިބޭކަމަށް ބަލާނެއެވެ. މިކަމުގެ ނަސީހަތް ގޮތުން އެއްކަލަ ކުދިން ކުދިންގެ މައިން ބޭނުންކުރުން އަދި ދަރިންގެ ބައްޕަގެ ފަރާތުން އަމާޒުން ނުލިބި މަންމައަށް ލިބޭ އެއްކަލަކުރުންނެވެ. ވީމާ ބައްޕަގެ މައްޗަށް އޮތީ ވާޖިބު އަދާކުރުން މަޖުބޫރު ހިސާބުން ބަދަލު ބިލެއް މަގެއް ގަނޑު ޖެހިފައިވެއެވެ. ވީމާ އާދައިގެ ގޮތަށް ބަލައި އަސާސީ ހުރަސްތައް ގޮތުގައި ނިސްބަތް މިންވަރުކުރާއިރު، ނިސްބަތް ގޮތް ކަނޑައެޅިދާނެއެވެ. އަދި މަސްހޫރު ގޮތަކީ ދިނުމުގެއިރު، ނުބައި ދުވަހުގެ ކުރު މަސްތަކުގައި ހަމަޖެހޭ އާދަތެއް ހިމެނޭނެއެވެ.

ފާއިތުވި ހަރަދު ދާންވީ މިންވަރު ކަނޑައަޅައި، ދަރިއެއްގެ ހަރަދުގެ ގޮތުގައި 1000ރ (އެއްހާސް) ރުފިޔާ އާއި ދަރިންބަލާމަށް 1000ރ (އެއްހާސް) ރުފިޔާ ކަނޑައަޅައި އިތުރަށް ވަރިކުރާފާ ހިނގު

[34]- ސޫރަތުއް ޠަލާޤު 7

[35]- އަލް މުޣްނީ 11/430

[36]- ފަތާވާ އަލްކުބްރާ 3/347

ކޯޓުގެ ދުވެރިކޮން ނެގެން ފަހަރެއްވެއެވެ.[37] އަދި މިހެންދާ ކަނޑައެޅިފައިވާ ގޮތަށް ނުދައްކާނަމަ އުކާލަން އަދަބު ދޭނެއެވެ.[38] އެއީ އެބަސްދީ އަދާކުރަންޖެހޭ ފައިސާއެއް އަދާނުކުރުމުން ދޭ އަދަބެކެވެ. އެއީއެބައްޕަގެ ދިބައިން ގެއްލުމެއް ދަރުކުރުމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތުގައި އޮތްކަމުންނެވެ.

ދަރިންގެ ހަރަދުގެ މިންވަރު ކަނޑައެޅި ނުގެވުން ޤާނޫނުން މަސްއޫލިއްޔަތު ދަރިންނަށް ހަރަދު ދިނުމުގެ އެއްކަމަ ނުދައްކަންތަކަށް ނަމާ ގަރާރު ދީފައިވާކަމުން އެހެރަދު ދިނުމުގެ ވާޖިބު އަދާނުކުރާ ބައެއް ފަރާތް އެވާޖިބު އަދާނުކުރުމަށް މަގުފަހިވެގެން ދިޔައީއެވެ. އަދި އެއްކަމަ ދަރިފުޅަށް ހަރަދު ދިނުމުގެ މަސައްކަތް އެފަދަކަމުގެ ޤާނޫނީ ނިޒާމުގެ މަސްވަރަކަށް ދަރިފުޅަކަށް ކުރަންޖެހޭ މަސައްކަތް ކުރެވޭފަދަ ދިޔައީއެވެ.

4 ޤާނޫނު ނަންބަރު:- 5/2009 (އެއްގަމު ދަތުރުފަތުރުގެ ޤާނޫނު)

4.1 – ޑްރައިވިންގ ލައިސަންސާ ހިލާފުވުން

ޑްރައިވިންގ ލައިސަންސާއި ހިލާފުވުމަކީ މަދަނީ އަދަބެއްދޭ ޤާނޫނީ މައްސަލައެކެވެ.[39] މިކަން މައްސަލަކުރުމުގެ މަސައްކަތުގެ އެބަޔާ ކޮއެވެ. މިކަމަށް ތިރީގައި ވާހަކަ ދައްކާނަމެވެ.

4.2 ވަގުތީ ލައިސަންސް ޖޫރިމަނާކުރުން

ޑްރައިވިންގ ލައިސަންސާ ހިލާފުވުމަކީ މަދަނީ އަދަބެއްދޭ މައްސަލައެކެވެ. ޑްރައިވިންގ ލައިސަންސާ ހިލާފުވުމުން ޖޫރިމަނާކުރުން ނޫނަސް އެހެނިހެން ވައިލޭޝަންސް ޕޮއިންޓް އިނާކުރުމުގެ އިޚްތިޔާރު ޤާނޫނުން ދެވިފައެވެ.[40]

---

[37]- ޤާނޫނު ނަންބަރު 4/2000 (އާއިލާއާބެހޭ ޤާނޫނު) ގެ 35 ވަނަ މާއްދާ "ސަރީޢަތުގެ ހުކުމެއްގައި ހިލާފުނުވާނަމަ ގޮތުގެމަތީން ދަރިންގެ ހަރަދާއި، އަންބިމީހާގެ ހަރަދުގެ ގޮތުގައި ކޯޓުން ކަނޑައަޅާ ފައިސާ ނުދައްކައި، ވަގުތުން ދެއްކުމުގެ ހުކުމް ދިނުމަށްފަހު ނުދައްކާ ހަރަދުގެ ކަންކަމުގައި މަދަނީ ކަންތައް ދަރިންގެ ބައްޕަގެ ގޮތުގައި އަންބިމީހާއާ ހަވާލުވާ، ދަރިންނާއި، ފައިސާ ދިނުމަށް އެންޖެހޭ ހަރަދު ކަނޑައަޅާ ދަރިންގެ މުސްތަޤްބަލަށް ކޯޓުން ގޮތެއް ކަނޑައަޅާ ކަމުގައެވެ." މިޤާނޫނުގެ ދަށުން ހުށަހަޅާ އާއިލާއާބެހޭ ފައިސާގެ 65 ވަނަ މާއްދާގައި "ކުށެއްގެ އަދަބުން 18 އަހަރުވުމުގެ ކުށެއްގެ ދައުރުގައި، ކުށުގެ ބަލާގެ ހުކުމެއް އެއްބެހެއްޓު ހުރިހާ މަދަށް -/2000ރ (ދެހާސް) ރުފިޔާ އަދި އެއްކުއްޖަކަށްވުރެން ގިނަކުދިންނާއި އިތުރުވާ ކޮންމެކުއްޖަކަށް މަދުވެގެން -/1000ރ (އެއްހާސް) ރުފިޔާ ހަރަދުކުރުން މަދުނޫން އަދަދެއް ދޭންވާނެއެވެ."

[38]- އާއިލާއާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 67 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގައި "ހަރަދު ދޭންވާ މީހަކު ވަޤުތުން ދެއްކުމަށް މިފަދަ ސަބަބު ހަރަދުގެ ފައިސާ ... 01 (އެކެއް) މަސްދުވަހަށްވުރެ ... ހުކުމްކުރެވިދާނެއެވެ." މިމާއްދާގެ (ރ) ގައި ... 02 މަސްދުވަހަށްވުރެ ... ހުކުމްކުރެވިދާނެއެވެ.

[39]- ޤާނޫނު ނަންބަރު 5/2009 ގެ 6 ވަނަ މާއްދާ ގެ (ހ) ގައި "ދިވެހިރާއްޖޭގައި ދަތުރުފަތުރުގެ ނިޒާމުގެ ދަށުން މިނިސްޓްރީން ނޫނަސް ... ޑްރައިވިންގ ލައިސަންސާ ... ނުވާނެއެވެ." މިމާއްދާގެ (ނ) ގައި "... ލައިސަންސް ... -/500ރ (ފަސްސަތޭކަ) ރުފިޔާއިން ޖޫރިމަނާކުރުން، ... -/1000ރ (އެއްހާސް) ރުފިޔާއިން ޖޫރިމަނާކުރުން، ... -/1500ރ (ފަނަރަސަތޭކަ) ރުފިޔާއިން ޖޫރިމަނާކުރެވޭނެއެވެ." މިމާއްދާގެ (ށ) ގައި "މިމާއްދާގައި ... -/250ރ (ދުއިސައްތަ ފަންސާސް) ރުފިޔާއިން ޖޫރިމަނާކުރުން، ... -/500ރ (ފަސްސަތޭކަ) ރުފިޔާއިން ޖޫރިމަނާކުރުން، ... -/750ރ (ހަތްސަތޭކަ ފަންސާސް) ރުފިޔާއިން ޖޫރިމަނާ ކުރެވޭނެ."

[40]- (ޤާނޫނު ނަންބަރު 5/2009 އަށް އިސްލާހުގެނައުމުގެ ޤާނޫނު 22/2015)ގެ 7 ވަނަ މާއްދާ ގެ (ހ) ގައި "ދިވެހިރާއްޖޭގައި ދަތުރުފަތުރުގެ ނިޒާމު ހިންގުމަށްޓަކައި މިނިސްޓްރީން ނޫނަސް ... ޑްރައިވިންގ ލައިސަންސް އެއްގަމު

މިގޮތަށް މިކަން ހަމަޖެއްސި ދާންޏާ ބަލާއިރު އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

މަގުމަތީގައި ވާދަވެރިކަން ހަދަމުން ބައެއްޒާތީ އިސްލާމް ދީނުގައި އެކަމަށް އިރުޝާދު ދީފައިވާ ކަމެކެވެ. رسول الله ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {"إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ فِي الطُّرُقَاتِ" قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَنَا بُدٌّ مِنْ مَجَالِسِنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم "فَإِذَا أَبَيْتُمْ إِلاَّ الْمَجْلِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ" قَالُوا وَمَا حَقُّهُ قَالَ" غَضُّ الْبَصَرِ وَكَفُّ الأَذَى وَرَدُّ السَّلاَمِ وَالأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ"} މާނައީ:- މަގުމަތީގައި ތިބުމުގެ ދިޔަބައިވެރިން ސަލާމްލާނެވެ. އެބޭކަލުން ދަންނަވިއެވެ. ހަމަކުރުން ބޭނުމީ އެތަންތަނުގައި ކަމެއްގެ މަޝްވަރާ ކުރާށެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން މަގުމަތީގައި ތިބޭކަމުގައި ވާނަމަ މަގުގެ ހައްޤުން އަދާކުރުމަށް ހަމަޖެހޭނެ ކަންކަން. އެބޭކަލުން ދަންނަވިއެވެ. މަގުގެ ހައްޤަކީ ކޮބައި ތޯއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ބޯލުން ދަށްކުރުމާއި އަނިޔާކުރުމުން ބަރީވުމާއި ސަލާމަށް ރައްދުދިނުމެވެ. އަދި ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކުރުމާއި ނުބައިކަންކަމުން ނަހީކުރުމެވެ.[41] އަދިވެސް ރަސޫލުﷲގެ رسول الله ﷺ ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ بَابًا فَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَأَرْفَعُهَا قَوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ}[42] މާނައީ:- އީމާންކަން ހަތްދިހަ އެތައް ބައިބައެވެ. އީމާންކަމުގެ އެންމެ ދަށްމިންވަރަކީ މީސްތަކުންނަށް އުނދަގޫވާގޮތް މަގުމަތީގައި ހުންނަ ތަކެތި ދުރުކޮށްދިނުމެވެ. އީމާންކަމުގެ އެންމެ މަތީ މިންވަރަކީ ﷲ سبحا نه وتعا لى ފިޔަވައި އެހެން އިލާހުންތަކެއް ނުވާކަމަށް ބުނުމެވެ.

ފިޤުހީ ޤާއިދާއަކަށް ބަލާއިރު "فكل أمر نافع قد شرعه وكل ما يضرنا قد منعه" މާނައީ އިސްލާމް ދީނުގައި ހަރަކާތްތެރިކަން ފައިދާހުރި ކޮންމެކަމެއްވެސް ޝަރުޢު ކުރެވިފައެވެ. އަދި ހަރަކާތްތެރިކަން ގެއްލުންހުރި ކޮންމެ ކަމެއްވެސް މަނާކުރެވިފައެވެ. އިސްލާމްދީނުގައި އިސްތިޢާލް ކޮންމެ ހަރުފެއް ހައިސްތިޢާލްވެސް އިންސާނުގެ މަންފާއަކަށެވެ. އެހެނީ އިސްލާމް ދީނަކީ އިންސާނުންގެ ހަމަޖެހުމަށްޓަކައެވެ. ގެއްލުންދޭ ކޮންމެ ކަމެއްވެސް ހައްލާމް ދީނުގައި މަނާވެއެވެ. ސަލާމަތީ އިސްލާމް ދީން ހައިސްތިޢާލްވެސް އިންސާނުގެ ކަމާއިބެހޭ ސަފީކަށް ގެއްލުންތައް ދުރުކުރުމަށެވެ. އަދި ކޮންމެ ގެއްލުމަކީ އިސްލާމްދީން މަނާކުރާ ގެއްލުމެކެވެ. ކޮންމެ ފައިދާހުރިކަމަކީ

އޭގެނދު ފާހަގަކުރަން މަނާކަމެއްކަމެވެ." އަދި (ނ) "ޤަވާއިދު ހިމާޔަތް ފާހަގަކުރަށޮތް މިޤާނޫނުގެ ދަށުން ހަރާމްވާއިދުގެ ދަށުން ޖެހިމަނާކުރުމުގެ ނުވަތަ އުޅުއްގެ ވަޢުސަތުންސުން ފޫއިއްޒަ އެނގުމުގެ އިޖުތިހާދު މިނިސްޓަރު މިނިސްޓަރަކު ނުވަތަ ކަނޑައަޅާ ފަރާތަކަށް ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި މިޤާނޫނުގެ 08 ވަނަ މާއްދާގެ (ބ) ގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ފަރާތްތަކުގެ ހުއްސަ އުޅަނދުފަހަރު ގެންދި އެފަދަ އުޅަނދުފަހަރު އެތަނަކުން ނަގައި ވޭތުވެފައި ފިޔަވަޅު ސާރވިސްއިން ކަނޑައަޅާ ތަނަކަށް ގެންދިއުމުގެ އިޖުތިހާދު މިނިސްޓަރު ފިޔަވަޅު ސަރވިސްއަށް ލިބިގެންވެއެވެ."

[41]- ބުޚާރީ މުސްލިމް 2121 (ނ) ބާބުގެ 37 ހަދީޘް ނަންބަރު 173

[42]- ޞަޙީޙް މުސްލިމް 2614 ބާބުގެ 40 ހަދީޘް ނަންބަރު 9 އަބޫހުރައިރާ ރަދިޔަﷲ ޢަންހު ނަޤުލުކުރެއްވި ބުޚާރީ ހަދީޘްއެއްކަމަށް ވިދާޅުވެފައި ވާކަމުގައި ލިޔެވިފައިވެއެވެ.

ޝަރުޢުވެވިގެންވާ ކަމެކެވެ. رسول الله ﷺ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لاضرر ولاضرار" މާނައީ ގެއްލުން ދިނުމެއްވެސް ނުވެއެވެ. އަދި ގެއްލުން ލިބިގަތުމެއްވެސް ނުވެއެވެ.[43]

ޤަވާޢިދު ނިޝާންތަކާއި ހިމާޔަތްކުރުން ނަކަލު ނެތިގެން ދިޔުން ނުވަތަ މިސްލުކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ގެއްލުމުގެ ފުރުޞަތު އެބަހުރެއެވެ. އަދި މިފަދަ ވަގުތު ސަލާމަތްވާ އަމަލަށް ތަންތަން ދަޅުދު ދަޅުދު ކުރުން އަމަލުތަކަށް ދިއުމެވެ. ނަގުލަޔާ އިސްތިރީ ޝަރީޢަތުގައި ހާލަތުކުރަން ކަނޑައަޅާފައިވާ 05 މަގާމުގައިވާ ފަރާތްތަކެވެ.

އެހެންކަމުން މަސްލަހަތު މުޅުސަލާގެ ޝަރުޢީތަކާ ފުރަތަމައާ އިންސާނާއަށް އާއިން ގެއްލުމަށް ވުރެން މަސްލަހަތު ހުރި ކަންތަށް ކަމަކީ ހުރިހާމަގެއްވާ ކަންކަން އެއްވެސް ޒަރޫރީއެއްޗާ އެނގެއެވެ. މިދަލީލުތަކަށް ބަލާއިރު މަސްލަހަތު ކަންކަން ފަހަރެއްގައި ޤަވާޢިދު ކުރަދަލާ ކުރިއަރާ އެކަމުގެ މަސްލަހަތު އޮތުވެރިކަމަށް ވަރަށް ސާފުކޮށް އެނގެއެވެ. ހިނގާ ބަލާލާ އުސޫލުތަކުގައި ދެއްވާފައިވާ ހުކުމްތަކަށް ނަޒަރުކުރީމާ ކަނޑައަޅާ ގެންނަ އަމަލެއް ނުކުރެވޭނެ ކަމަކަށް ޤަސްދަތަކުން އެނގެއެވެ. އެހެނީ ބަރުދާން ކޯޓަކުން ކޮށްދޭ ފަތުވާ ފޯރުކޮށްދީ ފަހަރު އެކުލެވޭގެން ޝަރުޢީގެ ޙަރާމް ފަރާތެއް އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި މިސްލުކުރުމަށް ހިނގައިދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ފަހަރެއް ގެއްލުން ދުރުކުރުމަށް ހިނގާ ބަލާކަމަށް ކޮށްފައިވާ ފަރާތްތަކުން އިސްލާމީ ޝަރީޢަތާ ޚިލާފު އެހެން ޤާނޫނުތަކެއް ޤާނޫނަށް މުހިއްމު މިސްލުކުރުމަށް ކުރިއަށް ގެންދިއުމުގެ ނަތީޖާއަށް ދާނީ ނަގުލާ މަސްލަހަތު ޙާޞިލުވާނެ ކަމަށް ނުވާނެއެވެ.

5 - ޤާނޫނުނަންބަރު:- 10/2011 މުދަލާއި ހުރުމަތްގެ އަމުން ބޭނުން ނުކުރުމުގެ ޤާނޫނު

ވަކިބާވަތެއްގެ މުދާ ވިއުގާމުދަލާއި ދޭހުމުދަލާމެން ބޭނުން ޗީ.އެސް.ޖީ ގެނައުމުގައި ބޮކަސް ދެއްކުން ވަނީ އުމުއީ ވިއުގާވީކޮޅުތަކުގެ މައްޗަށް ގޮތުގެ ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ.[44] ދަށުން އުފެދޭ ސަމާލުކަމާ މިއީ މިކަން މިގޮތަށް ކުރެވިދާނެ ކަމެއް ހެއްދެވެ. މިކަމުގައި މަޝްވަރާކޮށް އެބަޖެހޭ ހުރިކަމެވެ.

މުޖުތަމަޢުގެ ފިޤުހިއްޔާގައި ލިޔެފައިވެއެވެ. ބޮކަހެއް މިސްކޮށްތަކަށް މައްސަލަ ގޮތެއް ކުރެވޭނީ އެބައިމީހުންގެ އަމިއްލަ މަސްލަހަތަކަށްވެ. ނުވަތަ މަންފާއަށެވެ. އެއީ ޖާގަ އަދި މީހުން އެހެންކަމުގައި ހަލާލު ކުރެވެންކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ. ބައިވެރިވާފައިން ނުފެނުނު ހާލަތްގައި ގެންދި ބޮކަހެއް ގޮތެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.[45]

---

[43] - ޤަވާއިދުލް ފިޤްހިއްޔާ މުޤައްދިމު ބުނު ސާލިހުލް އުޞައިމީން ދާރުލް ބަޝީރާ އިސްކަންދަރިއްޔާ ޞަފްހާ 20

[44] - ޤާނޫނުނަންބަރު 10/2011 ގެ 12 ވަނަ މާއްދާ ގައި "ދިވެހިރާއްޖޭގައި ވިއުގާމުދަލާއި ހުރުމަތްގެ އަމުން މިޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާއާއި، 16 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ގޮތުގެމަތިން އިންފަރާދީކޮށް މިޤާނޫނަށް އަމަލުކުރަން ޖާގަ ދެވިދާން ފޯރިގެން ޗީ.އެސް.ޖީ ދެއްކުން މިޤާނޫނު ލާޒިމު ކުރެއެވެ."

[45] - މުޖުތަމަޢުގެ ފިޤުހިއްޔާ 8/247

ވީމާ ބޯނަސް ހުރުމަކީ މަސްވެރިކަމުގެ އޮތޯރިޓީގައި ވާނަމަ ރެކޯޑުތަކަށް ކަވެރުކަން އެނގެވޭ. ވީއިރު މަސްވެރިކަމާ ގުޅިގެންވާ ބޭނުންވާ ކަންކަން ކޮންޓްރޯލްކުރަން މިސާލަކަށް ނުލުކުމާ ނިޒާމު ޤާއިމުކުރުން، މަގުހެދުން، އެއާޕޯޓް އަޅުން، ސްކޫލް ހަދާ ސިއްހީ ހަސްޕިޓަލް ފަދަ ތަންތަން އިމާރާތް ކުރުމާއި އެތަންތަން ހިންގުމަށް ކަންކަން ދަރަޖަތަގެ ފާރަވެރިން ގެންގުޅުން ކޮންޓްރޯލްކުރަން އާންމު މަންފާގެ ކަންކަމަށް ކަމެއް ކުރުމަށް ކުރަމުން ބޯޓުސް ނުގުޅޭ އެކަމުގައި މަސްވެރިކަމުގެ އޮތް އަދި ވާއިރު އޮތޯރިޓީގެ.

މިސާލަކަށް ބޯޓުސް ނުގުޅުމުގެ ސަރަހައްދު ސްކޮލަރޝިޕް ހަދިޔާ، މަގުމަތި ނުގުޅި ކުރުމުގެ ސަރަހައްދު ކަންކަމުގެ ޕްރޮޕާޓީ ކުރިއަށް ގެންދާނެ ގޮތް. ގުޅުން އެކަމުގައި ގެއްލުންތަކާއި ދުރުކުރުން އޮތޯރިޓީގައި ބޭނުންވެއެވެ.

6 - ޤާނޫނު ނަންބަރު:- 8/2009 ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޕެންޝަނާ ބެހޭ ޤާނޫނު

6.1 - ރިޓަޔަރމަންޓް ޕެންޝަން ސްކީމް

ވަޒީފާ ދޭފަރާތާއި ވަޒީފާ އަދާކުރާފަރާތުން ފައިސާނަގައިގެން ހިންގޭ ރިޓަޔަރމަންޓް ޕެންޝަން ޕްލޭނެއް އޮންނަންވާނެ ކަމަށާއި، މިސްކީމުގައި ބައިވެރިވުމަކީ ވަޒީފާ ދޭ ފަރާތުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު ލާޒިމުކަމެއް ކަމަށާއި، ވަޒީފާ އަދާކުރާފަރާތުން ޕެންޝަން ސްކީމުގައި ހިއްސާވުމަކީ/ކޮންޓްރިބިއުޓް ކުރުމަކީ ޒާތީ ދައްކަންޖެހޭ އަދަދު ވަޒީފާގެ އެއްބަސްވުމުގައި ހިމަނައި އެފައިސާ ރިޓަޔަރމަންޓް ސޭވިން އެކައުންޓަކަށް ޖަމާކުރުން މިވަނީ ލާޒިމް ކޮށްފައެވެ. މިކަމާ ޚިލާފުވުމަކީ ކުށެއްކަމުގައި ކަނޑައަޅާފައެވެ.[46]

6.2 - އުމުރުން ދުވަސްވީ މީހުންގެ އަސާސީ ޕެންޝަން ސްކީމް

އުމުރުން 65 އަހަރުގެ މަތީގެ ކޮންމެ މީހަކަށް އަސާސީ ޕެންޝަން ޤާނޫނުގެ ދަށުން ހަދާ ޤަވާޢިދުތަކާ އެއްގޮތަށް ދިނުމަށް ވަނީ ޕެންޝަން އޮފީހުގެ މައްޗަށް ލާޒިމް ކޮށްފައެވެ.[47]

އިޖުތިމާޢީ ރައްކާތެރިކަމުގެ ނަޒަރިއްޔާއަކީ ބަލާއިރު ދުވަސް ހަމަވާ އުމުރު ބޮޑު ހައްޤުވާ ވަރަކަށް ހާލަތަށް ބަލައެވެ. ރައްކާތެރިވުން އުމުރު ބޮޑު ހައްޤުވާފަރާތް މަގުމަތީގައި ދޫ ނުލެވޭނެ ބަލަހައްޓަވައެވެ. ދީން އިސްލާމްދީން ވެސް ހައްޤު ގޮތުން ވަގުތު ދުވަސް ބަލަހައްޓާ ކުރަމުން އެކަށީގެންވާ ހަމަތަކެއް ކަނޑައަޅުއްވާފައިވެއެވެ. ބެލެނިވެރިން ހަމަހަމަ ކުރުމަށް ބޭނުންތަކުގެ ތެރޭގައި ގަބޫލުކޮށްފައިވާ ކަމެއް ކުރުމަށް ފާހަގަކުރެއްވިއެވެ. الله سبحا نه وتعا
لى ގަންދީ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ބެލެނިވެރިންނާ މެދު އަހަރުމެން ހިތުމަށް ހޭދަކުރުމަށް އަމުރުކުރައްވާފައިވާ ބެލެނިވެރިން އަހަރުމެން ބޮޑު ބަޔަކަށް މިވަނީ އަހަރުމެން ދިރިއުޅުއްވީ ތާއަތުގައި އަސާސީ އިންސާފުވެރިކަމުގައި ހޯދާލެވިފައެވެ. އެހެންނަމަވެސް ދީނީ ވާޖިބެއް ބެލެނިވެރިން ދިރިއުޅުމުގެ އަސާސީ

46- ޤާނޫނު ނަންބަރު:- 8/2009 ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޕެންޝަނާ ބެހޭ ޤާނޫނު ގެ 12 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) "" (ށ) "" (ނ) "" (ރ)
47- ޤާނޫނު ނަންބަރު:- 8/2009 ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޕެންޝަނާ ބެހޭ ޤާނޫނު ގެ 11 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) "" (ބ) ""

ކަންކަން ފުއްދުމަށް ބައިތުލްމާލުން ހަރަދު ކުރެއްވިއެވެ. ޚަލީފާ ޢުމަރުބުނު ޢަބްދުލް ޢަޒީޒުވެސް ޒިންމާދާރުގައި ޢަމަލު ކުރެއްވީ މިގޮތަށެވެ. މިއަށް ބާރުއަޅާ އިސްލާމީ އިޤްތިޞާދީ ރައްކާތެރިކަމުގެ ނިޒާމު ހަމައެކަނި އެބައިމީހުންގެ ރައްޔިތުންގެ މައްޗަށް ވަރުދުދުވުފާއެއް ނޫނެވެ. އެދައުލަތުގެ ތޯރާގައި ދިރިއުޅޭ އެންމެހާ މީސްތަކުންނަށް އަމާޒުވެވިގެންވެއެވެ. މިކަމުގެ އެންމެ ފުރިހަމަ އެއްމިސާލަކީ ޚާލިދުބުނު ވަލީދާއި، އަބޫ ޢުބައިދާ ސަޢުދުގެ މީހުންނާއި ގުދުރަތާ ނުވަތަ އެއްބަސްވުމެވެ. އެއީ އެއްވެސް އުޅުމެއްގެ މީހަކީ ބޮޑުކަމި މީހެއްކަމުގައި ވާނަމަ، އެމީހަކު މަސައްކަތް ކުރުމަށް ނުކުޅެދޭނަމަ ބަލިމީހަކު ނުވަތަ ފަޤީރަކަށްވެއްޖެނަމަ ނުވަތަ މުއްސަނދި މީހަކު ފަޤީރުވެއްޖެނަމަ ބައިތުލްމާލުން އެމީހެއްގެ ޖިޒްޔާ ވަގުފޮނުވައިދީ ހަރަދުކުރާނެކަމަށެވެ. (ޤާނޫނީ ގޮތުން އިސްލާމީ ދައުލަތުގައި އުޅޭމީހުން) އޭނާއާއި އޭނާ ބަލަހައްޓާ ގޮތުން ބަލަހައްޓަނީ މީހުންގެ އަސާސީ ހަރަދު ބަލަހައްޓާނީ ބައިތުލްމާލުންނެވެ.[48]

ވިޔަފާރި ޒަރީޢާގެ މުދަލުގެ މިންވަރު އިސްލާމީ ޤަވާޢިދުތަކާ އަދި އިޤްތިޞާދީ ރައްކާތެރިކަމުގެ ނިޒާމަކީ ސަރުކާރުގެ ދައުލަތުގެ/ އިންސާނީ ހައްޤުތަކުގެ ނިޒާމުގައި އަސާސީ ބޭނުންތަކާއި ބައިވެރިވުމާއި ދައުލަތުގެ ބައިވެރިވުން ގެންގުޅޭ ދަފުތަރުތަކުން ބައިވެރިވާ ފަރާތްތަކުގެ ކަރުދާސްތައް އެފަދައިން ކުރެވޭ. މިފަދަ ފަރާތްތަކާ ބޭނުން ރައްކާތެރި ވަޒީފާއިން މުސާރަ ދިނުމާއި ބިމާހަމަޖެހޭނެ ނިޒާމު ގެއްލުން އިޤްތިޞާދީ ދިނުމާއި، މަސައްކަތްތެރިން ދާއިރާގައި ދިމާވާ ކަމަކާއި ނުކުޅެދޭ ފުރުޞަތު ވަޒީފާ ނެތްކަމަށް ބަލައިދިނުމާއި، މިފަދަ މިންނަށް ކަންކަން ކޮށްދިނުމެވެ. މިފަދަ ނިޒާމުތަކަށް ގެނައުމަށް ދައުލަތުގެ މައްސަލަ ތަރިޤާ ކުރަނީ މަޝްވަރާ ކުރުމުގެ ތަރައްޤީގެ އުސްޕުލެވެ.[49]

ފޮތުން އިޤްތިޞާދީ ރައްކާތެރިކަމުގެ ނިޒާމަކީ މަސްއޫލިއްޔަތު ގައި ޒާތީ ކޮންފަރަންސް އެއިން މަސްއޫލިއްޔަތު ހާސިލުވާ މަންޒިލް ހަމައިން ބަލައިދޭސް އެކަމުގައި ޖަވާބު މަސްއޫލިއްޔަތު ހިމެނޭ ރައްކާތެރިކަމުގެ ނިޒާމެވެ. ދައުލަތުގެ މައްސަލަ އާއި ޖިނާއީ އަދި ކުރުމަކާއި، އެކަމުން އަޅުވެތިކަން ފައިދާވެގެން ހާސިލުވާ އަދިގެންގުޅުމުގެ އަހުން ރިޢާޔަތްކުރުމާއި ފުރުސަތު ސިޔާސަތު ފައިސާ ނަގާ ގޮތް އަހުލު މަސައްކަތުގެ އަރަބިކުރުމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތުގައި އެއް އެކަމުން އަރަބިކުރުމުގެ ހިފައިން ގެއްލުމެއް ދިނުމުން މަންފާއެއް ލިބިގެންދާނެ ކަމެކެވެ.

7 ދިވެހިރާއްޖޭގެ ބިމާބެހޭ ޤާނޫނު ނަންބަރު 1/2002

ބިމާމެދު ހިންގާ ސިޔާސަތެއް ކަނޑައެޅުމަކީ ދައުލަތުގެ ކޮށްކަމުގައި ހަމަޖެއްސުމާއި، އެހެން ބޭނުންތަކަށް ބިން ދޫކުރުމަކީ ދައުލަތުން ކުރާކަމެއްކަމުގައި މިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގައި ހަމަޖެއްސިފައެވެ.

48- އިޤްތިޞާދީ ޤަވާޢިދުތަކުގެ އެއްމެ އިސްލާމީ ފައިސާގެ ތަރީޚް އިދާރާގެ އައްޔާމް މިދަރުސް ފަތުރުވެރި އާދި ކަންކުރާ ކަޢިދާތައް އެންމެ
ފޮތުރިސާލާ ޗާޕް ޞަފްޙާ 239 - 240
49- ކުރީގެ ހަވާލާ ބައްލަވާ

އަދި ބިމަކީ އެއްވެސް އަމަލެއްގައި ރައްކާތެރިކަން ލިބިގެންވާ އެއްޗެއްކަމުގައި މިވަނީ ހަމަޖެއްސިފައެވެ.[50]

7.1 - އެކިއެކި ކަންކަމަށް ބިން އެކަހެރަކުރުން

އެކިއެކި ކަންކަމަށް ބިން އެކަހެރަކުރުމައި މިގޮތުން އެކަހެރަކުރާ ބިން އެއްބައިން އަނެއްބައަށް ބަދަލުކުރާނީ ރައީސުލް ޖުމްހޫރިއްޔާކަމަށް ވަނީ ކަނޑައަޅާފައެވެ.[51]

7.2 – ބަންޑާރަ ބިން ދޫކުރުން

ބަންޑާރަބިން ދޫކުރާނީ މިނިސްޓްރީން ކަނޑައަޅާ ގޮތެއްގެ މަތިން ސިޓީ ކައުންސިލްތަކާއި، ރާއްޖޭތެރޭގައިވާ ރަށުކައުންސިލްތަކަށް ވަނީ ކަނޑައަޅާފައެވެ.[52]

މަސައްކަތުގެ ނަޒަރިއްޔާއިން މިކަންކަމަށް ބަލާއިރު ފުރަތަމަ އަންނަނީ ދިރުވުމެވެ. ފޮނިގަ ކަނޑައެޅުމެވެ.

رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ} މާނައީ މަރުވެފައިވާ ބިމެއް ދިރުވައިފިނަމަ އެއީ އޭނާގެ ބިމެކެވެ.[53] އަދި ހިސާ މިއީ ސަހީހު ހަސަން ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘެއްގެ ގޮތުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ.

رسول الله ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. {مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لأَحَدٍ فَهْوَ أَحَقُّ} މާނައީ:- އެއްވެސް މީހެއްގެ ބިމަކަށްނުވާ ބިމެއް މީހަކު ތައުމީރުކޮށްފިނަމަ އެހެން މީހަކު އެބިން މިލްކުކުރުމަށް ވުރެން އާބާދުކުރި މީހާ އެބިން މިލްކުކުރުމުގެ ހައްޤު ބޮޑެވެ.[54]

މުވައްޠައުގައި މާލިކު ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. "މަރުވެފައިވާ ބިންގަނޑެއް ދިރުވައިފި މީހާ އެހެން މީހަކު މިލްކުކުރުމަށް ވުރެ އެބިމަކީ އެމީހެއްގެ ބިމެކެވެ."[55]

ދިވެހިރާއްޖޭގައި ބިން މަދުކަމާއެކު އާބާދީ ބޮޑުވެ ބިން ވަރަށް ބޮޑަށް ބޭނުން މިލްކުކުރުމަށް ދޫކުރެވުނުކަމުގެ ފައިސާވެރިންނާއި ނުފޫޒުގަދަ މީހުންނާއި، ބާރުގަދަ މީހުންގެ އެއްޗެއްކަމުގައި ނޫނީ މިހިރާބިމެއް ނުވާނެއެވެ. އާންމު ނިކަމެތި މީހާ ވާނީ މަގުމަތީގައެވެ. މަލިގައި ނަޒަރުކުރުމުން އެއްވެސް ދަލީލަކުން ބިން އެކަހެރަކުރުމާއި، ބަންޑާރަ ބިމާއި، މިކަންކަމުގެ މައްޗަށް އުސޫލުތަކެއް އަދުން މަސްވެރިން ވާކަމެއް އެނގޭކަންނެތެވެ. ވީމަ މިދަލީލުތަކުން ބިން ވެރިޔާތަކަށް އިންޒިބާތު ކުރުމަކީ އިންސާނީ މަސްވަރެއް ކަމާއި، އެކަމުގައި ފައިދާ ތަކެއް ހުރިކަން އެނގެއެވެ.

50- ދިވެހިރާއްޖޭގެ ބިމާބެހޭ ޤާނޫނު ޤާނޫނުނަންބަރު 1/2002 ގެ 3 ވަނަ މާއްދާ (ހ) "" (ށ) "" 5 ވަނަ މާއްދާ ""
51- ކުރީގެ ހަވާލާ
52- ކުރީގެ ހަވާލާ 10 ވަނަ މާއްދާ " "
53- ޖާމިޢުއް ތިރްމިޛީ 1379
54- ސަޙީޙު ބުޚާރީ 2335
55- މުވައްޠައު މާލިކު ކިތާބު 36 ހަދީޘް ނަންބަރު 1431

މަޤާޞިދަކީ އިންސާނާ ސުލޫކުހަށް ހަވާސަށްލާ ދުރުކޮށް ގެއްލުންތަކުން الله سبحا نه وتعا لى އަށް މަޤުބޫލު ކުރުވުމެވެ. އިންސާނާގެ ދިރަކަށްކަން އާސާގެ އަޤްލާ މަސްލަޙަތްތަކަން ބަލައި ފަރިތަކޮށް ހަމަޖެއްސުމަށް އިސްލާމްދީން ވަނީ އިންސާނުންނަށް ދުނިޔާގައި ފަހަރެވެ. މިގޮތުން ދުނިޔާގައި އެކު އާޚިރަތް ދެފަރާތަށް ހެޔޮދެއްކުމާއި ދުނިޔާވީއިރުވެސް. އެއީ މަޤާޞިދުތަކެއް ދީނުގަތުމުގައި އެކަމެއް މަސްލަޙަތަކަން ބަދަލުވުން އެވަނީ މިވަނީ ކަސްކަމެއް ޒުވާނަކަށްވާގޮތަކަން ވަނީ ކަނޑައެޅިގެންނެވެ. އެގޮތުން އާދޭސް އެހެން މުސްލިމް ކަމަށް މަސްލަޙަތް ގޮތުން ނުގަވާ ކަމެއް ނުވަތަ އެއީ الله سبحا نه وتعا لى ގެ ހުކުމުތަކާއި، رسول الله ﷺ ގެ ސުންނަތާއި ޚިލާފު އަޤީދައިގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި ހަމަ ޢާއިލާ މުސްލިމުންގެ އިލްމުވެރިންގެ އިޖްމާޢަކާއި ޚިލާފުވުން ވެސް ވަނީ ޝަރުޢީވެގެންނެވެ. މިއީން ކަމަކާ ޚިލާފުވާނަމަ އެކަމަކީ އިސްލާމީ މަޤްސަދެއް ޚިލާފުކަމެއް ކަމުގައި ނުބެލޭނެއެވެ.

އަސާސީ ދަރުމަތާ ޢާއިލާ ދަރިއުމުވަރު ދުވަސްވަރުގެ ކުރިމަގަށް ފުރިހަމަ ދިރިއުޅުމާ ތަފާތުވާގޮތުގެ ބައިގަނޑު އާދަތަކުގެ ތަފާތުތަކެއް، ބިލާބަދު ތަފާތު ފަހަކަ ކަމުގެވެ. މިދިޔަ ފަސްކަލަ ބިލަދު ވަރަށް ކުދަ ނިސްބަތްތަކެވެ. އެބީން މިވަނީ ތަފާތުކަން ވަރިގަތަކާ އިންޑިޔާގެ ކަމު ދިއުމަތް ބިންގޮތި ކުރެވިފައެވެ. އަދި ބިލަދު ދިއުމަތް މިޒާޖުގެ ކަންތަ ތަރައްޤީތަކާ ދިރިއުޅުމަކާ އެބަދު ދިރިހުރުމުގެ އަސާސީ ބޭނުމެއް ކަމުގައިވާ ބިހާވިޔަކަން އެއްވެސް އަހަކާނުވާ ހިފާ ދުޅަގާ އެއްކަތަކަން މިވަނީ ހަމަޖެއްސުމުގެ ޑިސިޕްލިނެއް ނުވަތަ ގޮތުއް ގޮތަކަން ހަމަ ޖެހިގެން ހަމަހެޅިފައިވާ ބައްދަލުވުމުގެ ބަދަލު ތަފާތު ނުވަދިޔަ ޢާއިލާ މަސްޢޫލިއްޔަތު ބިލާވެރިކަމަށް މަސްލަހަތަކަން ތަފާތު ކަމުގެ ބިންގާނަމުގެ މަޤާޞިދު ތަފާތުގޮތާ ދަކޮތަނަމަ ބަޔާކުރާ ބިލާފުރުޞަތު މިވަނީ ވެކަށް ގަކަށް ހަމަޖެއްސުމަށް ތުއިދުތަކަފައެވެ.

ހަމަ މިގޮތަށް އާއިލާ ދިރިއުޅުމުގެ ކައިވެނީގައި ވަރިއާއި ދަރިންގެ ޙައްޤު ވަރިގަތަކާ ހަމަޖެއްސުމަށް ތަފާތުކަން އެކަން މިވަނީ ތަބީޢީ ކަށަވަރުކޮށްފައެވެ. އެއީ ދަރިފުޅުގެ ޙައްޤުތަކަށް ކަންތަކަށް ކަމެއްދުނިޔެ މަޤްޞަދު ބަދަލުކަމެވެ.

މަސްލަހަތެއްތަން އުމުރުގެ ފުރުޞަތުގައި ބިލާވުމުން ސަލާމަތް ކުރުމަށް މުޞީބާތްތަކުގެ ޚިލާފުވުމެއް ސިފައިގެ މިވަނީ ތަފާތުކަން އެކަ ވަޒީފާ އަދިބަރާބަރު ވިޔަވަރުގަތަރު އެކަމަށް ބަހާއަބާދުކަން އަމުރުކަން ލާޒިމު ކަށަވަރެވެ. މިއީ އެމަސައްކަތް މިހާގެ މަސްލަހަތްތަކެވެ. މިޒަރު މިއްނެ އެހެން ތަފާތުތަކާ މަސްލިހަތު މުޢާމަލާތު އުސޫލުތަކަން ފުރުޞަ ގަބޫލު ކުޑަކަމަކަށް ފުރަތަކެއްދެވެ. މިއާ ޒިނާފަން މިފަދަ މަސްލިހަތު މުޢާމަލާތު އުސޫލުތަކަން ނުފުރުޞަތު ތަފާތުކަން ހުރިކަން ފުރަތަ ކުރެވޭ. އެގޮތުން އާގެ މިސާލަކީ ބަނޑާނާ ބާރު ތަފާތުވެ. މިތަފާތުގައި ޝަރީޢަތުގެ މަޤުބޫލާ ޒިނާފު ރިބަތީ މުޢާމަލާތް ވަނީ ހުރުމަތް ކުރެވިގެންވެ.

މަރާޖިޢުތައް:-

[1]- ކަމާލީ މުހައްމަދު ހާޝިމް "ޕްރިންސިޕަލް އޮފް އިސްލާމިކް ޖުރިސް ޕްރޫޑެންސް" އިސްލާމިކް ޓެކްސްޓް ސޮސައިޓީ 1997 ކެމްބްރިޖް

[1]- އަލް މުޢުޖަމުލް ވަސީޠު މުޢުޖަމު އައްލުޣަތުލް ޢަރަބިއްޔާ 520/1 ލިސާނުލް ޢަރަބް ލިއިބްނު މަންޡޫރު 2479/4 ދާރުލް މަޢާރިފް

[1]- އަލްމަހްޞޫލު ފީ އިލްމުލް އުޞޫލު އަލް ފަޚުރުއްރާޒީ ތަހްޤީޤު ދުކްތޫރު ޠާހާ ޖާބިރު އަލްޢުލްވާނީ 220/2 ޖާމިޢާ އިމާމު މުހައްމަދު ބިން ސުޢޫދުލް އިސްލާމިއްޔާ

[1]- އަލް އިޖްތިހާދު ފީމާ ނައްސަ ފީހި ދުކްތޫރު ޠައްޔިބު ޚުޟަރީ އައްސައްޔިދު 53/2 މަކްތަބަތުލް ބަރުދިން ރިޔާޟް 1983

[1]- އަލް އަހްކާމު ފީ އުޞޫލުލް އަހްކާމު އަލް އާމިދީ 290/3 މުއައްސަސަތުލް ހަލަބީ 1967

[1]- އަލްޖަރީމަތު ވަލް ޢުޤޫބާތު ފީ އަލްފިޤުހުލް އިސްލާމީ – އަލްޖަރީމާ މުހައްމަދު އަބޫޒަހުރާ އަލް ޤާހިރާ ދާރުލްފިކުރު އަލް ޢަރަބީ 1998

[1]- އުޞޫލުލް ފިޤުހުލް އިސްލާމީ ދުކްތޫރު ވަހުބަތުއް ޒުހައިލީ، ދާރުލް ފިކުރު 1986

[1]- އަލްމުސްތަސްފާ އިމާމް ޣަޒާލީ 311/1

[1]- ކަމާލީ އިސްލާމިކް ޖުރިސްޕްރޫޑެންސް ޞަފްހާ 241

[1]- އިބްނު ޚަލްދޫނު މުޤައްދިމާ ޞަފްހާ 121

[1]- އައްޝާޠިބީ އަލް މުވާފަޤާތު ފީ އުޞޫލް 2

[1]- ޤާނޫނު ނަންބަރު 4/2000

[1]- މުޤައްދަމާތު ޤާދީ 2/140

ފިޤުހުއްދީ މުޢާޞިރު – ޕްރޮފެސަރ ޑރ. ޝާފިޢީ އިބްނު ހާޝިމް އަލްސަޤާފާން މުހައްމަދު އިބްނު ސަޢީދު އިސްލާމިކް ޔުނިވާސިޓީ ސަޢޫދީ ޢަރަބިއްޔާ

[1]- ޤަވާޢިދު ފިޤްހިއްޔާ މުހައްމަދު ބިން ޞާލިހު އުޘައިމީން ދާރުލް ބަޞީރާ އިސްކަންދަރިއްޔާ

[1]- މައުސޫޢާތުލް ފިޤްހިއްޔާ 8/247

[1]- ޤާނޫނުނަންބަރު:- 8/2009

[1]- އިކޮނޮމިކް ޑިވެލޮޕްމަންޓް އެންޑް އިސްލާމިކް ފައިނޭންސް ޖަމީލް އިލްޔާސް މިރާކޯރ ލައިބްރަރީ އޮފް ކޮންގްރެސް ކެޓަލޮގިން އެންޑް ޕަބްލިޝިން ޑޭޓާ